

PSZICHOLÓGIATÖRTÉNETI METSZETEK: A NAGY PSZICHOLÓGIAI ISKOLÁK KIALAKULÁSA

Author(s) / Szerző(k):

Mező Ferenc (Ph.D.)

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

E-mail:

ferenc.mezo1@gmail.com

Cite:

Idézés:

Mező Ferenc (2025): Pszichológiatörténeti metszetek: A nagy pszichológiai iskolák kialakulása.

OxIPO – Interdiszciplináris tudományos folyóirat, VII. évfolyam 2025/3. szám. 9-25.

Doi: <https://www.doi.org/10.35405/OXIPO.2025.3.9>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/O3-0001

Reviewers:

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

Lektorok:

1. Olteanu Lucian Liviusz (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem

2. Lestyán Erzsébet (PhD.), Gál Ferenc Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

E tanulmány a pszichológiában történeti jelentőséggel bíró (több mint ötven évvel ezelőtt már működő, s gyakran idézett), valaha vagy akár napjainkban is jelentős számú követővel, a személyiség megismerésével kapcsolatos saját paradigmával, diagnosztikai, esetleg terápiás módszertannal jellemezhető pszichológiai irányzatok kerülnek bemutatásra. A bemutatásra kerülő irányzatok: strukturalizmus, funkcionálizmus, pszichoanalitikus iskola, behaviorizmus, gestaltpszichológia, humanisztikus pszichológia, és kognitív pszichológia.

Kulcsszavak: pszichológia, iskola, irányzat

Diszciplinák: pszichológia

Abstract*THE FORMATION OF THE MAJOR PSYCHOLOGICAL SCHOOLS*

This study presents psychological trends of historical significance in psychology (already operating more than fifty years ago and often cited), once or even today with a significant number of followers, characterized by their own paradigm related to the understanding of personality, and their own diagnostics, or perhaps therapeutic methodology. The trends presented are: structuralism, functionalism, psychoanalytic school, behaviorism, gestalt psychology, humanistic psychology, and cognitive psychology.

Keywords: psychology, school

Disciplines: psychology

Pszichológiai iskolák

A pszichológiai iskolának vagy irányzatnak azokat a pszichológián belüli tudományos mozgalmakat nevezzük, amelyekre jellemző, hogy saját alapelvekre épülő elméleti keretek, kutatási módszerek jellemzik, és az úttörőik szűkebb körének hatására tágabb követőtáborral rendelkeznek.

Az alábbiakban a következő pszichológiai iskolák létrejötte kerül felvázolásra (1. ábra):

- Strukturalista pszichológia;
- Funkcionalista pszichológia;
- Pszichoanalitikus iskola;
- Behaviorizmus;
- Gestaltpszichológia;
- Humanisztikus pszichológia;
- Kognitív pszichológia.

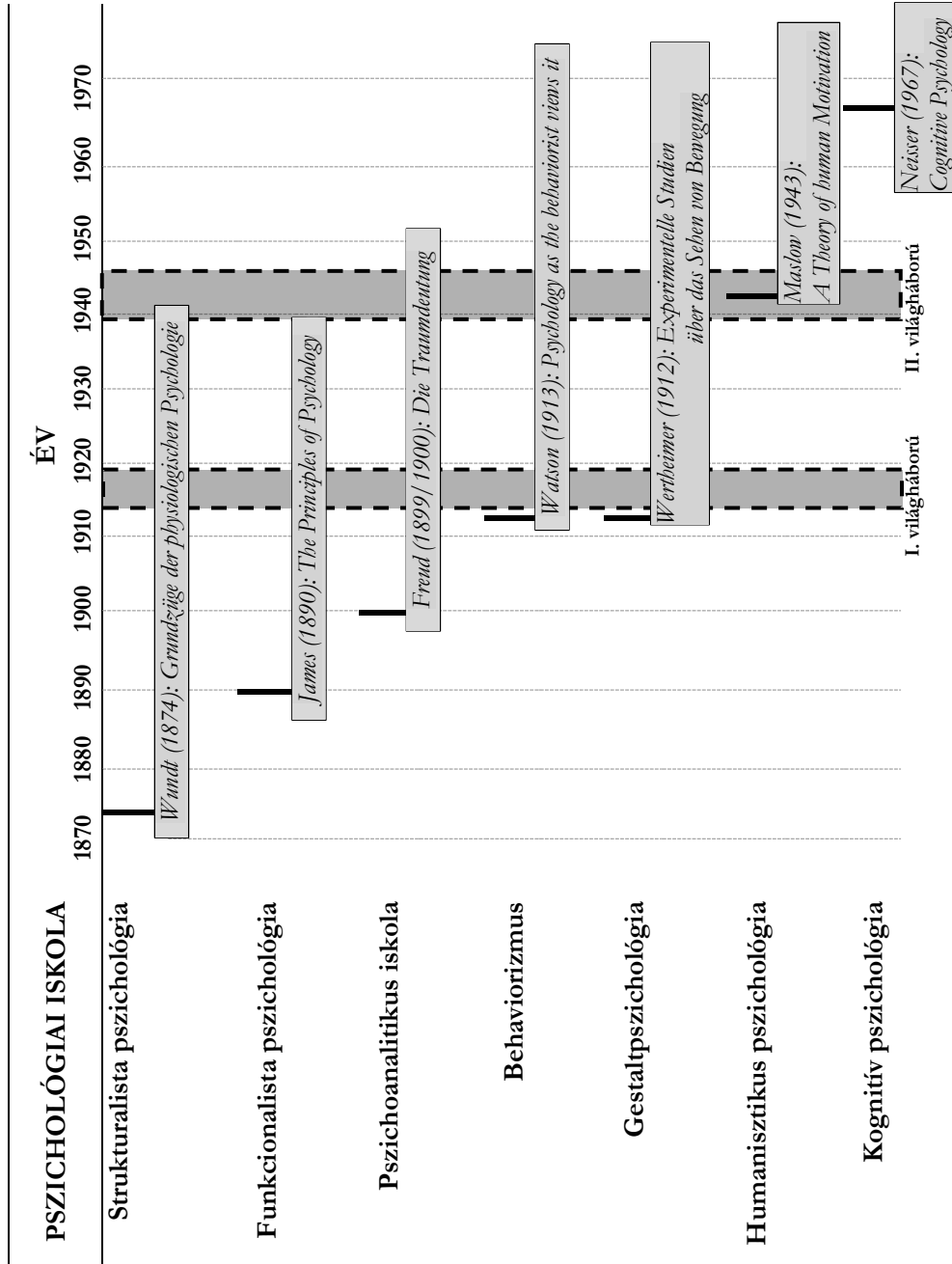
A felsorolt pszichológiai iskolák esetében bemutatásra kerül néhány jellegzetes motívumuk, a létrejöttükben lényeges szerepet

játszó pszichológusok és az adott irányzatot az elsők között reprezentáló könyv vagy szacikk. Továbbá egy-egy irányzat napjainkbeli magyar vonatkozásaira is kitérünk, ahol arra lehetőség van.

A fent jelzett iskolák napjainkig is nagy hatást gyakorolnak a pszichológiai gondolkodásmódra – még akkor is, ha napjainkban már esetleg kevesen vagy alig vallják magukat néhány irányzat követőinek. Sőt: napjaink pszichológiájára jellemző tendencia az eklektikus megközelítés, ami során a különböző irányzatok egyes elemeinek tudatos és harmonikus elegyítése történik meg.

Előljáróban megjegyzendő még, hogy a pszichológiai iskola kifejezés nem szinonimája a pszichológiai nézőpont kifejezésnek, ami azt az elméleti keretet jelenti, ahogy – akár irányzattól független módon is – a viselkedést és mentális működéseket értelmezzük.

1. ábra: Pszichológiai iskolákra jellemző és/vagy azt elsőként bemutató úttörő művek áttekintése kiadásuk éve alapján (megj.: már ezek előtt is lehettek kezdeményezések!). Forrás: Mező Ferenc

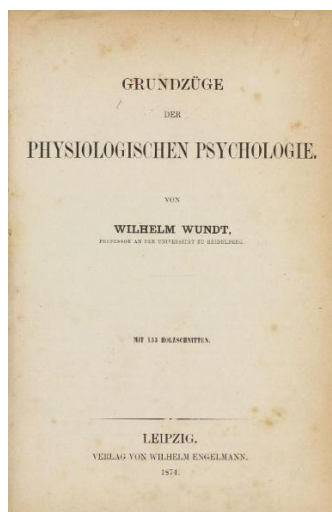
Strukturalista pszichológia

Strukturalizmus (másképp: strukturalista pszichológia) célja: a tudat elemeinek feltárása, az élmények legkisebb összetevőire bontása. A strukturalista pszichológia úttörői: Wilhelm Wundt (1832-1920), Edward Titchener (1867-1927). Alapmű: Wundt (1874) „Grundzüge der physiologischen Psychologie” (A fízsiológiai pszichológia alapjai) című műve (2. ábra).

A strukturalizmus jellemzői:

- A személyiség megismerhető;
- Jellegzetes diagnosztikai módszer: tudatos elemek elemzése introspekció révén;
- Jellegzetes terápiás módszer: nem terápiás irányzat.

2. ábra: Wundt „Grundzüge der physiologischen Psychologie” című művének címlapja. Forrás: Wundt (1874)

Funkcionalista pszichológia

A *funkcionalizmus* a viselkedést és a tudatot azok működése, hasznossága, alkalmazkodási funkciója felől megközelítő irányzat.

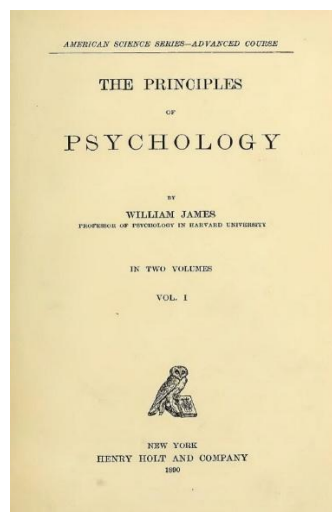
Nagy alakjai: William James (1842-1910), John Dewey (1859-1952).

Alapmű: James (1890) „The Principles of Psychology” (A pszichológia alapelvei) című műve (3. ábra)

A funkcionalizmus jellemzői:

- A személyiség megismerhető: a tudat funkcióin keresztül;
- Jellegzetes diagnosztikai módszer: megfigyelés, kérdőív- és tesztfelvétel;
- Jellegzetes terápiás módszer: nem terápiás irányzat.

3. ábra: James „The Principles of Psychology” című művének címlapja. Forrás: James (1890)

Pszichodinamikus irányzat

A pszichoanalitikus (vagy pszichodinamikus irányzat) alapjait Sigmund Freud (1856-1939) fektette le és követői a tudat és a tudattalan, valamint az ösztönök viselkedésirányító, a személyiséget meghatározó szerepét hangsúlyozták.

A Todd Dufresne (2003) által alkotott „Freudiana” kifejezéssel a freudi életmű egészére szokás utalni (v.ö.: Simó, 2020, 2021a,b). Az életmű komplexitását jól jellemzi Laplanche és Pontalis (1994), akik szerint a Freud által megalkotott pszichoanalízis valójában három különböző tartalmat hordoz magában. Eképp Laplanche és Pontalis (1994, 403, o.) szerint a pszichoanalízis lehet:

- „Kutatási módszer, amely elsősorban egy alany beszédének, cselekedeteinek, imaginárius műveleteinek (álmok, fantáziaképek, téveszmék) tudattalan jelen-tését igyekszik felmutatni [...]”
- Pszichoterápiai módszer, amely ezen [az előbb említett] kutatáson nyugszik, s amelyet az ellenállás, az áttétel és a vágy ellenőrzött értelmezése jellemez [...]”
- Pszichológiai és pszichopatológiai elméletek összessége, amelyet a pszichoanalitikus kutatási és kezelési módszerek adottságai szerint rendszerezett [Freud].”

A freudi pszichoanalitikus iskolából ki-fejlődő további irányzatok például: a Carl Gustav Jung (1875-1961) által kidolgozott analitikus pszichológia és az Alfred Adler (1870-1937) nevéhez kötődő individuálpszichológia. Nevesebb képviselői még:

Anna Freud (1895-1982), Szondi Lipót (1893-1986), Ferenczi Sándor (1873-1933), s hosszan lehetne még sorolni az ortodox freudi, vagy az abból kiinduló, de azt módosító, kiegészítő elveket valló további követőket.

A pszichoanalitikus irányzatban született első meghatározó műnek tekinthető Freud (1899/1900) „Die Traumdeutung” (Az álmok értelmezése, magyar nyelven elterjedt változatban „Álomfejtés”) címmel megjelent könyve (4. ábra). A kiadvány 1899-ben jelent meg, de az 1900-as dátumot tüntettek fel benne.

4. ábra: Freud „Die Traumdeutung” című művének címlapja. Forrás: Freud (1899/ 1900)

A pszichodinamikus irányzat jellemzői:

- A személyiség megismerhető: a tudatosan tartalmak is analizálhatók a tünetek, az álom, az elszólások stb. alapján.
- Jellegzetes diagnosztikai módszer: projektív (többértelmű vagy nem konkrét jelentésű ingerek – például tintafolt – értelmezésén alapuló) tesztek használata, tartalomelemzés.
- Jellegzetes terápiás módszer: szabad asszociációs módszer, álomelemzés, hipnózis.

A pszichoanalitikus irányzat hazai népszerűségét jelzi például, hogy önálló civil szervezeti háttere is van a vele szimpatizálóknak – lásd például a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület weboldalát (Net1).

Behaviorizmus

A behaviorizmus (viselkedéslélektani irányzat) képviselői csak az egyént érő in-

gereket és az azok által kiváltott megfigyelhető viselkedést tekintik tudományosan vizsgálhatónak.

Noha Edward Lee Thorndike (1874-1949) nem vallotta magát behavioristának, mégis nagy hatást gyakorolt az irányzat kialakulására az a nézete, miszerint a lélektannak a próba-szerencse tanulás révén kialakuló inger-válasz (stimulus-response; S-R) kapcsolatokat kell vizsgálnia, hiszen a magatartás is lebontható ezek konnekcióinak (kapcsolódásainak) sorozataira. Az állatkísérletei alapján általa megfogalmazott Effektus-törvény (Law of Effect) egy verziója már doktori disszertációjában is megjelent (Thorndike, 1898), amit később, az 1911-ben kiadásra került „Animal intelligence: Experimental studies” (Állati intelligencia: Kísérleti tanulmányok) című könyvében az 1. táblázatban látható módon fogalmazott meg (Thorndike, 1911).

1. táblázat: az Effektus törvényének Thorndike (1911) által megfogalmazott változata, s annak magyar fordítása. Forrás: Thorndike (1911, 245. o.) alapján a Szerző.

“The Law of Effect is that: Of several responses made to the same situation, those which are accompanied or closely followed by satisfaction to the animal will, other things being equal, be more firmly connected with the situation, so that, when it recurs, they will be more likely to recur; those which are accompanied or closely followed by discomfort to the animal will, other things being equal, have their connections with that situation weakened, so that, when it recurs, they will be less likely to occur. The greater the satisfaction or discomfort, the greater the strengthening or weakening of the bond.”

„A hatás törvénye: ha egy adott helyzetre többféle válasz születik, akkor azok a válaszok, amelyeket az állat számára kielégülés (elégedettség) kísér, vagy amelyeket közvetlenül ez követ, azonos egyéb feltételek mellett szorosabban kapcsolódnak majd az adott helyzethez, így amikor a helyzet ismét előfordul, e válaszok valószínűbben jelennek meg ismét. Azok a válaszok, amelyeket kellemetlenség vagy fájdalom kísér vagy követ közvetlenül, azonos egyéb feltételek mellett gyengébben fognak kapcsolódni az adott helyzethez, ezért annak újbóli előfordulásakor kevésbé valószínű, hogy ismét megjelennek. Minél nagyobb a kielégülés vagy a kellemetlenség mértéke, annál erősebb lesz a kapcsolat megerősödése vagy meggyengülése.”

A behaviorizmus nagy alakjai például: John Broadus Watson (1878-1958) és Burrhus Frederic Skinner (1904-1990, aki az irányzatra jellemző operáns tanulásmélet atyja, ami Skinner által bevallottan Thorndike effektus-törvényének kiterjesztése). Továbbá: Ivan Petrovics Pavlov (1849-1936, a napjainkban klasszikus kondicionálásként ismert tanulásmélet leírója), valamint Edward Chace Tolman (1886-1959).

A behaviorizmus alapműveinek tekinthető például Watson (1913) „Psychology as the behaviorist views it” (A pszichológia, ahogy a behaviorista látja) és (1925) „Behaviorism” (Viselkedéstan, lásd: 5. ábra) című művei.

A behaviorizmus jellemzői:

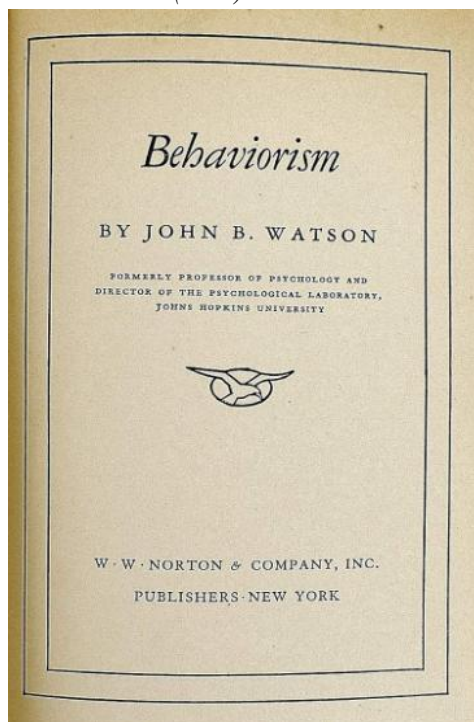
- A személyiség NEM ismerhető meg, csak a viselkedés figyelhető meg tudományosan.
- Jellegzetes diagnosztikai módszer: megfigyelés, kísérlet.
- Jellegzetes terápiás módszer: (a pavlovi klasszikus kondicionáláson és a skinneri operáns tanuláson alapuló) viselkedésterápia.

„A viselkedésterápia (VT) olyan módszerek együttese, amelyek az egyén és környezete közötti kapcsolatban bekövetkező zavarok megszüntetését célozzák, törekszenek arra, hogy az egyén képes legyen uralni a saját viselkedését és annak következményeit, illetve terápiás célok érdekében befolyásolják az egyén környezetét. A VT célja a maladaptív viselkedésformák kedvező irányú befolyásolása, valamint a hiányzó, de szükséges magatartásformák kialakítása a tanulásmélet törvényszerűségei alapján. A VT

módszere szigorúan tudományosan ellenőrizhető tényeken alapul, a klasszikus és operáns kondicionálás, valamint a modeltanulás szabályaira épül” – olvasható Simon és Kéri (s.a.) közleményében.

Magyarországon az 1980-as évektől kezdett a behaviorista irányzat szervezeti kereteket ölteni (Net2): „1981-ben a Magyar Pszichiátriai Társaság keretein belül, megalakult Dr. Tringer László vezetésével a Viselkedésterápiás Munkacsoport, ami később Viselkedés- és Kognitív Terápiás Munkacsoportra változtatta a nevét. A 70-es és a 80-as években Tringer László bevezette és a munkacsoport segítségével el-

5. ábra: Watson „Behaviorism” című könyve.
Forrás: Watson (1925)

terjesztette Magyarországon a kognitív és viselkedésterápiát (CBT). 1989-ben megalakult a Magyar Viselkedéstanulmányi és Kognitív Terápiás Egyesület, közismert nevén VIKOTE. 1992-ben belépett a EABT (European Association of Behavior Therapy) nemzetközi tudományos szervezetbe. 1993-ban ez a szervezet, dr. Tringer László, a VIKOTE akkori elnökének javaslatára, felvette az EABCT (European Association of Behavior and Cognitive Therapies) nevet”.

Látható, hogy a behaviorista és a (lentebb bemutatásra kerülő) kognitív pszichológiai irányzatnak sajátos kölcsönhatásban áll egymással. Megfigyelhető a pszichiátriai kapcsolódás is.

A pszichológiai iskolák közötti kölcsönhatások tekintetében a fentebb említett Edward Chase Tolman az alábbiak miatt is érdekes. Noha Tolman behaviorista volt, azonban funkcionista és gestaltpszichológiai hatások is alakították a szemléletét, ő pedig a kognitív pszichológia megalakulásához járult hozzá. Az 1911-ben elektrokémiai BA diplomát szerzett Tolman a funkcionista pszichológiát megalapozó William James hatására filozófiát, később pszichológiát kezdett tanulni, ahol tanult a Watson-féle behaviorizmusról. Pszichológia szakos hallgatói évei első nyári szünetében Németországba utazott, ahol Kurt Koffka ismertette meg a gestaltpszichológia alapjaival, ami szintén nagy hatást gyakorolt rá. A doktori fokozatát 1915-ben megszerző, behaviorista alapokon nyugvó (például patkányok labirintus útvonalra irányuló tanulási jellemzőire vonatkozó)

állatkísérleteket végző Tolman (1948) által bevezetett „kognitív térkép” fogalma egyfajta „kognitív behaviorizmus” lehetőségét vetette fel, s előkészítette a belső reprezentáció fogalmának és a kognitív pszichológiának a létrejöttét is.

Végül szerepeljen itt egy anekdota Tolmannel kapcsolatban: labirintus útvonaltanulási kísérleteit norvég fehér patkányokkal (*Mus norvegicus albinus*) végezte, s 1932-ben megjelent „*Purposive behavior in animals and men*” (Az állatok és az emberek célirányos viselkedése) című könyvét is ennek az állatfajnak ajánlotta („*To M.N.A.*” – Tolman, 1932, előoldal), amit az előszóban így magyarázott meg (Tolman, 1932, Preface, XVIII.): „Végül, e könyv *M.N.A.*-nak (*Mus norvegicus albinus*-nak) való ajánlásával azt kívántam jelezni, hogy talán leginkább hová tartozik a végső elismerés vagy cáfolat.”

Gestaltpszichológia

A Gestalt német szó jelentése „alak”, így a gestaltpszichológia jelentése magyarul alaklélektan. „Az egész több, mint a részek összege” alap elven alapuló, főként az észlelés és a problémamegoldás törvényszerűségeire fókuszáló irányzat úttörői között található Max Wertheimer (1880-1943), Wolfgang Köhler (1887-1967), Kurt Koffka (1886-1941).

A gestaltpszichológiai kapcsán alapműnek Wertheimer (1912) „*Experimentelle Studien über das Sehen von Bewegung*” (Kísérleti vizsgálatok a mozgásérzékelésről – lásd: 6. ábra) című cikke és (1924)

„Gestalt Theory” (Alakelmélet) című műve tekinthető.

Az alaklélektan főként a két világháború közötti Németországban bontakozott ki annak idején. A náci hatalomra jutás hatására képviselői az Amerikai Egyesült Államokban kerestek új hazát, ahol nem jutott érvényesülésre az akkor és ott domináns behaviorizmussal szemben.

Az alaklélektan mint iskola így kevesebb mint három évtizedet élt meg, de hatása még napjainkban is jelentős. Többek kö-

zött az 1950-es évek végén kialakuló kognitív pszichológiába jutnak érvényre az egykori alaklélektani megközelítések és eredmények.

Az alaklélektan főbb jellemzői:

- A személyiség megismerhető: a mentális szerveződés és mintázatai révén.
- Jellegzetes diagnosztikai módszer: észlelésre vonatkozó kísérletek, problémamegoldást igénylő feladatok.
- Jellegzetes terápiás módszer: az itt és most élményt tudatosító gestalt terápia.

Hazai vonatkozás: a Magyar Gestalt Egyesület 2004-ben jött létre, s működik e tanulmány megjelenésének idején is – a pszichológus végzettség azonban nem feltétele a tagságának, képzéseinek elvégzéséhez, vezetői tisztségeinek betöltéséhez (Net3).

6. ábra: Wertheimer „Experimentelle Studien über das Sehen von Bewegung” című cikkének első oldala. Forrás: Wertheimer (1912, 161. o.).

	161
(Aus dem psychologischen Institute der Akademie zu Frankfurt a. M.)	
Experimentelle Studien über das Sehen von Bewegung.	
Von MAX WERTHEIMER.	
Inhaltsverzeichnis.	
	Seite
Einleitung	162
§ 1. Die drei Hauptstudien (Simultan, Sukzessivruhe, opt. Bewegung)	165
Fragestellung	166
Exkurs	167
§ 2. Experiment im Vergleich von wirklicher Bewegung und Sukzessivpositionen	168
Schieberordnung	168
§ 3. Allgemeines über die Hauptversuche	175
§ 4. Zur Frage der Augenbewegung	181
§ 5. Ausführung zweier Thesen	185
§ 6. Ist Identität konstitutiv?	186
§ 7. Duale Teilbewegung	190
Einstellung	194
Dauerbeobachtung	196
§ 8. Innenbewegung	197
§ 9. Singularbewegung	199
§ 10. Singularbewegung eines dritten Objekts	201
Nebenwirkung auf beobachtete Sukzessivposition	202
§ 11. Aufmerksamkeitsstellungen	204
§ 12. Notiz über die Gegebenheit von a und b	212
§ 13. Fortgang, Verlagerung	215
§ 14. Fortfall des einen Objekts	216
§ 15. Einschaltung	220
§ 16. Reine Bewegungserscheinung	221
§ 17. Analogien beim Sehen wirklicher Bewegung	227
Ausinandergeworfene Sukzessivpositionen	229
Negatives Nachbild	232
§ 18. Zusammenfassung	233
§ 19. Zur Diskussion: MAERKE-LÄSKE	235
Zeitschrift für Psychologie st.	11

Humanisztikus pszichológia

A humanisztikus pszichológia az önmegvalósítást, a személyes szabadságot, kreativitást, a szükségletek viselkedés irányító szerepét és a kliensközpontú/nondirektív terápia alkalmazását hangsúlyozó irányzat. „Harmadik erő”-ként is szokás rá hivatkozni, tekintve, hogy az első két „erő”-nek tekintett pszichoanalízis és behaviorizmus irányzatokhoz képest kívánt újat alkotni a pszichológiai gondolkodásban, módszertanban.

Az 1962-ben létrehozott Humanisztikus Pszichológia Társaság úttörői: Abraham Maslow (1908-1970), Carl Rogers (1902-1987).

Az irányzathoz kapcsolódó alapküvetek közt említhető: Maslow (1943) „A theory of human motivation” (Az emberi motiváció elmélete – lásd: 7. ábra) című alkotás, illetve Rogers (1951) „Client-centered therapy: Its current practice, implications, and theory” (Kliensközpontú terápia: Jelenlegi gyakorlata, következményei és elmélete) című könyve.

A humanisztikus pszichológiai irányzat jellemzői:

- A személyiség megismerhető: az egyén szubjektív élményei és önmegvalósítási törekvései által.
- Jellegzetes diagnosztikai módszer: kérdőívfelvétel, interjúfelvétel (például önértékelés, élményleírás céllal).
- Jellegzetes terápiás módszer: kliensközpontú (vagy: személyközpontú), terápia, nondirektív tanácsadás.

A humanisztikus pszichológia hazai szervezeti formájának (Net4) megalakulásával kapcsolatban Tóth Erika (s.a.) írja: „A Pszichiátriai Társaság keretében 1987-ben alakult meg a Személyközpontú Pszichoterápiás munkacsoport, majd 2007-től önálló egyesületként, Magyar Személyközpontú Pszichoterápiás és Tanácsadási Egyesület néven folytatta munkáját. Első elnöke dr. Tringer László volt, aki a mai napig aktívan részt vesz az oktatásban. A módszer munkánk révén hivatalosan is elfogadottá vált a hazai pszichoterápiás szakmában. Az irányzat így már a Pszichoterápiás Tanács alapításában (1991) és a pszichoterápiás képzési és szakvizsgarendszer kidolgozásában is részt vállalt.”

7. ábra: Maslow „A Theory of Human Motivation” című cikkének első oldala. Forrás: Maslow (1943, 370. o.)

A THEORY OF HUMAN MOTIVATION

BY A. H. MASLOW

Brooklyn College

I. INTRODUCTION

In a previous paper (13) various propositions were presented which would have to be included in any theory of human motivation that could lay claim to being definitive. These conclusions may be briefly summarized as follows:

1. The integrated wholeness of the organism must be one of the foundation stones of motivation theory.
2. The hunger drive (or any other physiological drive) was rejected as a centering point or model for a definitive theory of motivation. Any drive that is somatically based and localizable was shown to be atypical rather than typical in human motivation.
3. Such a theory should stress and center itself upon ultimate or basic goals rather than partial or superficial ones, upon ends rather than means to these ends. Such a stress would imply a more central place for unconscious than for conscious motivations.
4. There are usually available various cultural paths to the same goal. Therefore conscious, specific, local-cultural desires are not as fundamental in motivation theory as the more basic, unconscious goals.
5. Any motivated behavior, either preparatory or consummatory, must be understood to be a channel through which many basic needs may be simultaneously expressed or satisfied. Typically an act has more than one motivation.
6. Practically all organismic states are to be understood as motivated and as motivating.
7. Human needs arrange themselves in hierarchies of prepotency. That is to say, the appearance of one need usually rests on the prior satisfaction of another, more pre-potent need. Man is a perpetually wanting animal. Also no need or drive can be treated as if it were isolated or discrete; every drive is related to the state of satisfaction or dissatisfaction of other drives.
8. Lists of drives will get us nowhere for various theoretical and practical reasons. Furthermore any classification of motivations

370

Vegyük észre a humanisztikus pszichológia pszichiátriai kapcsolódását, illetve a viselkedéstani irányzatnál már megismert, magyar pszichoterápiás szervezetek alapítását facilitáló, dr. Tringer László (pszichiáter, neurológus, klinikai pszichológus) nevének ismételt előfordulását!

Kognitív pszichológia

A kognitív pszichológia fókuszában a megismerő képességek (például memória, gondolkodás), illetve a nyelv vizsgálata található, s az információfeldolgozás mo-

delljével, olykor informatikai metaforák segítségével írja le a pszichológiai jelenségeket (többek között még az érzelmekeket is).

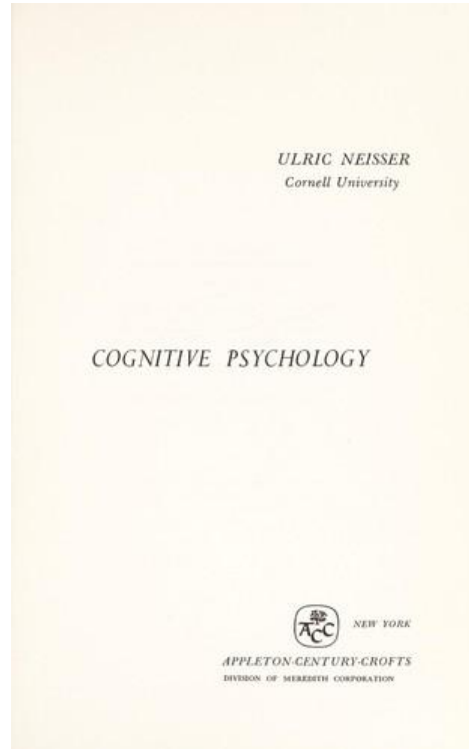
Kiemelkedő képviselői például: Jerome Bruner (1915-2016), Donald Broadbent (1926-1993), Ulrich Neisser (1928-2012), valamint George Armitage Miller (1920-2012), Alan Baddeley (1934-), Jean Piaget (1896-1980), Avram Noam Chomsky (1928-).

A multidiszciplináris (a pszichológián kívül például matematikai, filozófia, nyelvészeti, informatikai tudományokat is magába foglaló) kognitív tudományok kezdeteként Miller (2003) az 1956-ban a Massachusetts Institute of Technology (MIT, Massachusettsi Műszaki Egyetem, Cambridge, USA) által megrendezett „Symposium on Information Theory” rendezvényt nevezi meg (ennek híresebb előadói voltak például: George A. Miller, Noam Chomsky, Allen Newell, Herbert Simon és Marvin Minsky). E szimpóziumon a kognitív pszichológiát is megalapozó előadások hangoztak el, melyek az emberi gondolkodást információfeldolgozási folyamatként értelmezték.

A kognitív pszichológiai irányzat alapjait összefoglaló úttörő műnek tekinthető könyv, Ulrich Neisser (1967) „Cognitive Psychology” (Kognitív lélektan) című alkotása (8. ábra) azonban csak egy évtizeddel a fent említett szimpózium után jelent meg.

A kognitív pszichológiai irányzat sajátosságai közé tartozik:

8. ábra: Neisser „Cognitive Psychology” című könyve. Forrás: Neisser (1967)

- A személyiség megismerhető: a mentális folyamatok modellezése által.
- Jellegzetes diagnosztikai módszer: kísérlet, számítógépes modellezés, gondolkodást igénylő feladatok és megoldásuk megfigyelése.
- Jellegzetes terápiás módszer: kognitív viselkedésterápia (Cognitive Behavioral Therapy CBT), kognitív átstrukturálás.

Magyarországon igen sokféle szervezeti formában jelenik meg a kognitív pszichológia. Például:

- A HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat Természettudományi Kutatóközpontjában működő Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet, Kognitív Pszichológiai Kutatócsoporttal is rendelkezik (Net5);
- A Magyar Pszichológiai Társaság Affektív és Kognitív Pszichológia Szekciót is működtet (Net6);
- Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Kognitív Pszichológiai Tanszékkal is rendelkezik (Net5);
- A Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Karának Klinikai Pszichológia Tanszéke kognitív viselkedésterápiás konzulens és kognitív viselkedésterapeuta szakirányú továbbképzési szakokat (is) indít (Net8).
- A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem keretében működő
- Kognitív Tudományi Tanszéknek pszichológiai vonatkozásai is vannak (Net9).

Zárógondolatok

Jelen tanulmányban a pszichológiában történeti jelentőséggel bíró, egykor és/vagy napjainkban is nagyobb követőtáborral bíró pszichológiai iskolákat, létrejöttüket, nevesebb úttörőiket, képviselőiket, általános jellemzőiket és hazai szervezeti szintű jelenlétüket tekintettük át röviden (lásd: 2. táblázat).

A fenti mondatban a „történeti jelentőség” arra utal, hogy a legalább félévszázados múlttal rendelkező irányzatokról volt szó, amelyekre a pszichológiai szak-

irodalom gyakran hivatkozik (tehát jelentőséggel bírnak).

Az „egykor és/vagy napjainkban is nagyobb követőtáborral bíró” szövegrészlet arra utal, hogy a szóban forgó pszichológiai irányzatok között van olyan, amely bár nagy hatást gyakorolt egykor a pszichológiára és sok övetőt vonzott, napjainkban azonban ez már nem feltétlenül jellemző – direkt módon, de indirekt módon még mindig lényeges lehet.

Az „úttörők” kifejezés sem véletlenül szerepel az „alapítók” szó helyett. Egy-egy pszichológiai iskolát ugyanis nem feltétlenül alapították meg egy adott időpontban, hanem egy fejlődés, tudományos diskurzus eredményeként, esetleg utólag elnevezve jöttek létre. A freudi pszichoanalízis tipikusan Freud nevéhez és az „Álomfejtés” című műve (Freud, 1899/1900) megjelenéséhez kötődik, de könnyen belátható, hogy: a) e könyv megjelenése előtt (akár a kézirat megírása közben, akár a kéziratot megalapozó tapasztalatok felhalmozása során) Freudnak már ismernie kellett a kiadványban közreadott eszméit; b) a „követő tábor” alakulása nem egy adott könyv megjelenési évszámához köthető, hanem – akár napjainkig is tartó – folyamat eredménye. Másik példa: a kognitív pszichológia kapcsán láthattuk, hogy az irányzatot összefoglaló alapmű (lásd: Neisser, 1967) megjelenése előtt 11 évvel már kialakult a „kognitív tudomány”-nak nevezett tágabb, multidiszciplináris megközelítésű keretrendszer az 1956-os „Symposium on Information Theory” rendezvény eredményeként.

2. táblázat: Nagy pszichológiai iskolák összehasonlítása. Forrás: a Szerző

Pszichológiai irányzat	Képviselői például	Személyiség megismerhető?	Diagnosztika	Terápia
Strukturalizmus	Wilhelm Wundt Edward Titchener	Igen, az élmények legkisebb egységekre bontásával.	Introspekcio.	Nem terápiás irányzat.
Funkcionalizmus	William James John Dewey	Igen, a tudat funkcióin keresztül.	Megfigyelés, kérdőív- és tesztfelvétel.	Nem terápiás irányzat.
Pszichoanalitikus iskola	Sigmund Freud Carl Gustav Jung Alfred Adler Anna Freud Szondi Lipót Ferenczi Sándor	Igen, pszichoanalízis, a tudattalan tartalmak feltárása révén.	Projektív tesztek használata, tartomelemzés.	Szabad asszociációs módszer, álomelemzés, hipnózis.
Behaviorizmus	John Broadus Watson Burrhus Frederic Skinner Ivan Petrovics Pavlov Edward Chace Tolman	Nem. A személyiség nem ismerhető meg.	Megfigyelés, kísérlet.	Viselkedésterápia.
Gestaltpszichológia	Max Wertheimer Wolfgang Köhler Kurt Koffka	Igen, a mentális mintázatok feltárása révén.	Észlelésre vonatkozó kísérletek, problémamegoldást igénylő feladatok.	Gestalt terápia, „itt és most” élmény tudatosítása.
Humanisztikus pszichológia	Abraham Maslow Carl Rogers	Igen, a szubjektív élmények és önmegvalósítási törekvések révén.	Interjú-, kérdőív-felvétel.	Személyközpontú terápia, nondirektív, tanácsadás.
Kognitív pszichológia	Jerome Bruner Donald Broadbent Ulrich Neisser George Armitage Miller Alan Baddeley Jean Piaget Avram Noam Chomsky	Igen, a mentális folyamatok modellezése által.	Kísérlet, számítógépes modellezés, gondolkodást igénylő feladatok és megoldásuk megfigyelése.	Kognitív viselkedésterápia (Cognitive Behavioral Therapy CBT), kognitív átstrukturálás.

A pszichológia története iránt érdeklődők számára magyar nyelven Czigler (2007) és Pléh (2010) műveit, a magyar pszichológia történetének alakulásáról tájékozódni kívánók számára pedig Pléh, Mészáros és Csépe (2019), illetve Pléh (2011) műveit javasoljuk.

A közeljövőben nagyobb ívű paradigma-váltást, a pszichológia drasztikusan új nézőpontból, új diagnosztikai és terápiás eszközökkel történő megközelítését a mesterséges pszichológia irányzattá válásától várhatjuk (történeti áttekintésével kapcsolatban lásd: Mező, 2025a).

A „mesterséges pszichológia” fogalma 1963-ból Dan Curtistól származik (hivatkozik rá: Crowder és Friess, 2012, 2013). Két évtizeddel később a Marvin Minsky (1986, 1987 – a MIT Mesterséges Intelligencia Laboratóriumának egyik megalapítója, a kognitív tudományt megalapozó 1956-os szimpózium egyik vezető személyisége – a pszichológia és a mesterséges intelligencia (MI) kutatás közötti összefüggésre hívta fel a figyelmet. Abrams (2023) cikkének címe is azt hirdeti, hogy „Az MI megváltoztatja a pszichológia minden aspektusát.”

A mesterséges pszichológia esetében nemcsak a diagnosztikai és módszertani repertoár változása várható, hanem a lehetséges kliens-kör is új entitásokkal bővülhet: az állatok és emberek mellett a (szoftver és/vagy hardver jellegű) mesterséges intelligenciák, személyiségek, és a kiborgok* (a szervezetbe implantált mesterséges elektronikus szervekkel élő emberek, akiknek már jogvédő szervezete is létezik) is alanyai lehetnek a lélektani kutatásoknak, ellátásnak. Vagy akár: pszichológiai tevékenységet is folytathatnak (amire már szintén van példa napjainkban is – részleteket lásd: Mező, 2025b).

*A 2010-ben létrejött Cyborg Foundation (Kiborg Alapítvány) egyik projektje a Transpecies Society (Transzfaj

Társaság), ami a nem-emberi identitásokat kívánja segíteni többek között azt hirdetve, hogy joguk van a testük szabad újratervezésére, akár elektronikus eszközök beépítésével is. Ennek érdekében kidolgozták a Cyborg Civil Rights (Kiborg polgári jogok) dokumentumát is: a Cyborg Bill of Rights 1.0-t. A Cyborg Foundation alapítói: Manel Muñoz, Moon Ribas és Neil Harbisson (a világ első hivatalosan elismert kiborgja) – részleteket lásd: Mező (2025b).

Mindezek merőben új kihívások és lehetőségek elé állítják a pszichológiát, ami várhatóan fejlesztőhatást is gyakorol majd a diszciplinára. Mesterséges pszichológia irányatról ugyan még nem beszélhetünk, a téma azonban már 62 éves múlttal rendelkezik, és a mesterséges intelligencia fejlesztésének napjainkban javában tartó forradalma, illetve az MI technológia hétköznapivá válása valószínűsíti, hogy egyre több pszichológus (és pszichológusképző intézmény) figyelmét fogja megragadni e terület. Ennek eredményeként idővel várható a mesterséges pszichológia irányatként történő megjelenése is.

Irodalom

Abrams, Z. (2023, July 1). AI is changing every aspect of psychology. Here's what to watch for. *Monitor on Psychology*, 54(5). Megnyitva: 2024.08.01. URL: <https://www.apa.org/monitor/2023/07/psychology-embracing-ai>

- Baker, D. B. & Sperry, H. (2025). History of psychology. In R. Biswas-Diener & E. Diener (Eds), *Noba textbook series: Psychology*. Champaign, IL: Diener Education Fund Publishers. Opened: 30.09.2025. URL: <http://noba.to/j8xkgcz5>
- Crowder, J. A. és Friess, S. (2012): *Artificial Psychology: The Psychology of AI*. Conference paper (March 2012).
- Crowder, J. A. és Friess, S. (2013): Artificial Psychology: The Psychology of AI. *Systemics, Cybernetics and Informatics*, Volume 11 - Number 8 - Year 2013, 64-68. o.
- Czigler I. (2007): A pszichológia kezdetei és a mai pszichológia kialakulása In: Czigler István és Oláh Attila (szerk.): *Találkozások a pszichológiával*. Osiris, Bp. 13-58. o.
- Dufresne, T. (2003). *Killing Freud: 20th Century Culture and the Death of Psychoanalysis*. Continuum Books, London and New York
- Freud, S. (1899/1900). Die Traumdeutung Leipzig und Wien: Franz Deuticke
- James, W. (1890). *The Principles of Psychology*. New York: Henry Holt and Company.
- Laplace, J. és Pontalis, J. B. (1994). *A Pszichoanalízis szótára*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. Doi: <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Mező Ferenc (2025a): A mesterséges pszichológia történeti és konceptuális alapjai. *Mesterséges Intelligencia – interdiszciplináris folyóirat*, VII. évf. 2025/1. szám. 9-20. Doi: <https://www.doi.org/10.35406/MI.2025.1.9>
- Mező Ferenc (2025b): *A mesterséges intelligencia pszichológiai aspektusai*. Kézirat. Megírását a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma támogatta. Pályázati azonosító: 201102/03803
- Miller, G. A. (2003). The cognitive revolution: A historical perspective. *Trends in Cognitive Sciences*, 7(3), 141-144. Doi: [https://www.doi.org/10.1016/s1364-6613\(03\)00029-9](https://www.doi.org/10.1016/s1364-6613(03)00029-9)
- Minsky, M. (1986). *The Society of Mind*. New York: Simon & Schuster. ISBN 0-671-60740-5.
- Minsky, M. (1987): The Society of Mind. The Autobiographical Context of the Society of Mind. *The Personalist Forum*, 3(1), 19–32. <http://www.jstor.org/stable/20708493>
- MIT Symposium on Information Theory. (1956, September). Symposium on Information Theory, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA, United States.
- Neisser, U. (1967). *Cognitive Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts.

- Net1: *Magyar Pszichoanalitikus Egyesület* weboldala. Megnyitva: 2025.10.17.
URL: <https://psychoanalysis.hu/>
- Net2: *Történet. Magyar Viselkedéstanulmányi és Kognitív Terápiás Egyesület (VIKOTE) honlapja.*
Megnyitva: 2025. 09.30. URL: <https://vikote.hu/vikote/tortenet/>
- Net3: *Magyar Gestalt Egyesület* weboldala.
Megnyitva: 2025.09.30. URL: <https://www.gestalt.hu/>
- Net4: *Magyar Személyközpontú Pszichoterápiás és Tanácsadási Egyesület (MASZEPTE)* weboldala Megnyitva: 2025.09.30. URL: <https://www.szemelykozpontu.hu/irodalom.html>
- Net5: *A HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat Természettudományi Kutatóközpontjában működő Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet, Kognitív Pszichológiai Kutatócsoport.*
Megnyitva: 2025.09.30. URL: <https://www.ttk.hun-ren.hu/kpi/kognitiv-pszichologiai-kutatocsoport/>
- Net6: *Magyar Pszichológiai Társaság Affektív és Kognitív Pszichológia Szekció.*
Megnyitva: 2025.09.30. URL: <https://mpt.hu/a-tarsasagrol/szervezet/szekciok/altalan-os-es-szemelyiseglektani-szekcio/>
- Net7: *A Kognitív Pszichológia Tanszék bemutatkozása.* Megnyitva: 2025.09.30.,
URL: <https://pszi.ppk.elte.hu/kognitiv>
- Net8: *SE Klinikai Pszichológia Tanszék Kognitív viselkedésterápiás konzulens és Kognitív viselkedésterapeuta szakirányú továbbképzés.* Megnyitva: 2025.09.30. URL: https://mpt.hu/2024/08/26/se-klinikai-pszichologia-tanszek-kognitiv-viselkedesterapias-konzulens-es-kognitiv-viselkedesterapeuta-szakiranyu-tovabbkepzes/?utm_source=chatgpt.com
- Net9: *Üdvözljük a Kognitív Tudományi Tanszék oldalán.* Megnyitva: 2025.09.30. URL: <http://www.cogsci.bme.hu/index.html>
- Pléh Cs. (2010): *A lélektan története.* Osiris Kiadó Kft., Budapest
- Pléh Cs. (2011). A magyar kísérleti pszichológia fejlődési íve 1950–2010 között. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66, 669–694.
- Pléh Cs., Mészáros J. és Csépe V. (Szerk.)(2019): *A pszichológiatörténetírás módszerei és a magyar pszichológiatörténet.* Gondolat Kiadó, Budapest.
- Rogers, C. R. (1951). *Client-centered therapy: Its current practice, implications, and theory.* Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Simon L. és Kéri Sz. (s.a.). *Magyar Viselkedés-, Kognitív és Sématerápiás Egyesület (VIKOTE).* Megnyitva: 2025.09.30. URL: <https://pszichoterapiastanacs.hu/tagegyeseletek/magyar-viselkedes-kognitiv-es-sematerapias-egyesulet-vikote/>
- Simó F. Z. (2020). *Freudiana. OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat,*

- 2020/4, 59-68. Doi:
<https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2020.4.59>
- Simó F. Z. (2021a). Freudiana: az örökség tovább él. *OxIPO –interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2021/2, 77-85. Doi:
<https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2021.2.77>
- Simó, F. Z. (2021b): Freudiana: the Last Chapter. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2021/3, 27-35. Doi:
<https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2021.3.27>
- Thorndike, E.L. (1898) Animal Intelligence: An Experimental Study of the Associative Processes in Animals. *Psychological Review, Monograph Supplements*, 2, 4-160. Doi:
<https://doi.org/10.1037/10780-000>
- Thorndike, E. L. (1911). Animal intelligence: Experimental studies. The Macmillan Company.
- Tolman, E. C. (1932). *Purposive behavior in animals and men*. Century/Random House UK.
- Tolman, E. C. (1948). Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review*, 55, 189-208.
- Tóth Erika (s.a.). *Magyar Személyközpontú Pszichoterápiás és Tanácsadási Egyesület (MASZEPTE)*. Megnyitva: 2025.09.30. URL:
<https://pszichoterapiastanacs.hu/tagegyesuletek/magyar-szemelykozpontu-pszichoterapias-es-tanacsadasi-egyesulet-maszepte/>
- Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review*, 20(2), 158–177. Doi:
<https://doi.org/10.1037/h0074428>
- Watson, J. B. (1925). *Behaviorism*. New York, NY: W. W. Norton & Company Inc..
- Wertheimer, M. (1912). Experimentelle Studien über das Sehen von Bewegung. *Zeitschrift für Psychologie*, 61, 161-265.
https://gestalttheory.net/download/Wertheimer1912_Sehen_von_Bewegung.pdf
- Wertheimer, M. (1924). Gestalt Theory. In W. D. Ellis (Ed.), *A source book of Gestalt psychology* (pp. 1-11). London: Kegan Paul, Trench, Trubner. (Eredetileg németül: Gestalttheorie)
- Wundt, W. (1874). *Grundzüge der physiologischen psychologischen Psychologie* [Principles of Physiological Psychology]. Leipzig: Wilhelm Engelmann